

Johann
Gottfried

HERDER

/ Kalligona



Knižnica estetiky
Tatran
Bratislava

si zemskú potravu, ty sám však — jemný, živý tvor — dýchaš v ľahkom rozochvení vzduch, saješ svetlo, vyháňaš svoje listy a púčiky. Čím vyššie rastieš, tým si ušľachtilejší, jemnejší, až nakoniec v plnej sile ukážeš, čím si, čo dokážeš. Pred nami sa vyníma koruna tvojho života, tvoje dielo — kvet, komôrka lásky, miesto pestovania, ochrany a výživy mladej rastlinky. Rozzelenená matka obetuje kvetu všetku svoju silu. Na vrcholci materského výhonku sa zaskvie sám kvet v plnej kráse, v prejave všetkých svojich síl a po ich vyvrcholení postupne vädne a upadá. Príroda teda neviditeľne, ale pevne ovláda jeho krehký zrod a práve v kvete zavŕší svoju úlohu. Ľudia sa radujú z kvetu, pretože ich zmyslové orgány súznejú s tvarom a účinkom tohto pôvabného zjavu. Tam kde nesúznejú, kvitne kvet nepovšimnutý, alebo pôsobí nepríjemným dojmom, zato sebe samému celkom postačuje. Rozkvitnutý kvet býva vždy krásny, je to *plný prejav jeho blaha a síl, ktoré ho vytvárajú*.

A. Krása kvetiny je teda (povedané našim jazykom) maximum jej špecifického bytia a blaha. Pokladáme ju za krásnu, keď si náš pocit toto maximum harmonicky a s radosťou osvojí. A podobne ako kvetina aj strom...

B. Strom je do výšky vztýčený svet, les kvetov. Jeho kmeň a konáre pripravujú vyvýšené miesto pre plody a vetvy, ktoré tentoraz prekvitajú na ňom a nie na drsnej pôde živiteľky zeme. Plody krásnych tvarov, voňavé a chutné, v plnom lesku svojich farieb nie sú tu pôvodne pre nás, ale pre jadro, ktoré v sebe živia a ukrývajú. Iné rastliny ho zas chránia tvrdou škrupinou, ostňami a bedliakmi, ktoré pre nás síce nie sú príjemné, ale samy pre seba sú prirodzené a pekné a pre svoje vnútro blahodarné. Naše zmysly prijímajú krásno za svoje tam, kde ho objavia. Hovoria: si naše, pretože cítime, že tvoje vlastnosti sú v súlade s nami.

A. Chápe aj najhrubší zmysel túto reč prírody?

B. Chápe, pretože je to sama vec. Príjemnosť a krása kvetov, plodov atď. sú preň výrazom ich zdravia a blaha a harmonizujú s jeho orgánmi. Všetky národy Zeme poznajú túto reč a používajú jej obrazy. K čomu sa mladost prirovnáva najradšej, v akom živote vidí najradšej svoj osud? Čo znamená venček z kvetov pre pannu? Krása sa zdobí krásou. Tak ako sa mladík vidí v urastenom strome. Všetky prírodné národy oplakávajú svojich synov pod takým velikánom. Starší človek vrhá tieň a čoraz väčšími skláňa svoje vetvy obťažkané plodmi. A konečne stariec? Onen známy nešťastník³¹ zostal pod stromom, čo bol hore vyschnutý a dolu sa zelenal, a oplakával v ňom predovšetkým svoj vlastný osud.

A. Zo záhrady krásy stelesnenej v listoch a stromoch, v kvetoch a plodoch zostúpme do vodnej ríše Neptúna. Aj tu sa nachádza krása?

C. Áno, ak sa vôbec v tomto prírodnom živle a v súlade s ním mohla vytvoriť. Voda je ťažký prírodný živle, hustejší ako vzduch a vždy v pohybe. Jemné línie a krivky, ktoré strom a jeho konáre s kvetmi nadobudli na voľnom vzduchu, nenájdeme v hĺbinách pod vlnami, kde sa podľa Arielovej piesne všetko „premení na korály a perly“. Možno tu teda predpokladať pevné, podivuhodné formy a – kde to umožní prostredie – aj krásne klenby, pričom všetky tvary sú charakterizované živou predstavou svojej ustálenosti. Prechodné oblasti, v ktorých sa spája zem s morom, ukazujú, podobne ako pri iných prechodoch medzi dvomi prírodnými ríšami, bytosti pre náš cit *obojakého charakteru* a teda na prvý pohľad *odporné* a cudzie. A predsa sú aj tieto *prechody*, ak si zvykneme na ich výzor a skúmame ich pozornejšie, celkom pokojné a dvojakému prírodnému živlu harmonicky prispôsobené tvory. Korytnačka, odporný krokodíl a iné obojživelníky, ktoré sa nám zdajú také odporné a hróznú, sú stvorené (akoby s kompasom v ruke) pre svoje prírodné živly.

A. Dá sa odporné nejako roztriediť?

C. Očividne odporné je:

po prvé, to, čo *lezie a plazí sa*. Dívame sa na to ako na nízkeho tvora z bahna a prachu, pred ktorým sa treba mať na pozore, aby sa k nám nepriplazil, alebo dokonca si nás nevystriehol.

Po druhé, všetko *slizké* a *mľandravé*, v čom nerozoznáme nijakú pevnú stavbu. Nášmu citu sa hnúsí nerozčlenené telo takých živočíchov a radšej sa kochá mušľou, striebistou lastúrou, ktorá ich telo uzatvára.

Po tretie, to, v čom sa odporným spôsobom spájajú výtvyry *oboch prírodných živlov*, pozemské aj morské zvieratá. Hlavou a hrudou pozemský tvor vlečie za sebou údy sformované v mori a pôsobí tým na náš cit disharmonicky. Napriek materským pudom siréna uhrovitého, napriek zmysluplnej stavbe bobrov sa naše oko sotva zmieri s ich podobou. Tvar obojživelníka je bezpochyby desivý; ak stojí pred nami niečo také obrovské ako hroch, zdá sa nám to príšerné.

A. Keď sa dostaneme od bahnitého brehu (kde sa tiesni aj príroda-tvoriteľka) na šire more, k jeho rýdzim tvorom, podľa čoho tu bude súdiť náš cit?

C. Všetky krásne výtvyry mora pokladáme za čisté tvary, utvorené slobodne a radostne pre ich skutočnosť, čiže pre život v ich živle. Keď sa kľžu po vlnách, vyzerajú ako živé *plavidlá*, ani čo by v nich loď a kormidelník splynuli v jedno. Príroda umiestila ich ochranné nástroje na miesto, ktorým si vyzbrojený tvor razi cestu a preráža vlny, no často bývajú dôkladne vybavené a vyzbrojené aj boky a chrbát tejto živej lode v slobodnom vodnom živle. Keď však odhliadneme od týchto zbraní pre prípad núdze, v akých mäkkých líniách je stvárnená podoba obyvateľov mora! Ryba sa vznáša a vlní na svojich morských krídlach, vystreľuje smerom dolu, vyráža hore, brázdí vodu a kormidluje na vlnách. Je nedosiahnuteľným pravzorom živého lodierskeho

umenia. Všimnime si pritom jej orgán vnímania – farebné oko, ktorým sa díva vo svojom sklenom dome všetkými smermi a vo svojom vodnom živle; vníma všetky predmety ako väčšie a okrúhlejšie. Zvnútra vidíme jej krehkú štruktúru, zvonku zase, pri toľkých druhoch, lesklé, umelecké šupiny a farby. Ryba sa nám zdá taká, aká je v skutočnosti – živým zobrazením striebrištieho mora, ktoré sa v nej nielen zrkadlí, ale sa v nej aj stelesnilo a tak povediac premenilo sa do pocítu seba samého. „Hýb sa, svetové more, životom a pohybom“ – zaznel hlas Stvoriteľa, a tak sa aj stalo. Živel, plný života a večne v pohybe, sústredil v sebe svoje životné sily. Čo v ňom bolo pocitovosťou, stalo sa organizovaným citom, živým tvarom, harmonickým pocitom, aktívne vychutnávajúcim tento vodný živel. Najmenšia strieborná šupina na chrbte ryby, podobne ako celá symetria jej stavby, všetko čo je na nej a patrí k nej, *vyjadruje to, čím môže byť od aka svojmu prírodnému živilu* – živým znázornením svojho vnútorného i vonkajšieho bytia vo vzťahoch, silách a údoch.

 B. Dostala sa mi do rúk kniha z Východu – rozhovory istého človeka s obyvateľmi všetkých prírodných živlov – ktorá poskytuje o nich takú istú predstavu, akú máme my. Pred oným skúmavým človekom sedel obyvateľ najvyšších končiarov, dravý vták, a hľadiac naňho ostrým zrakom hovoril: „Čo máš so mnou spoločné, cudzia bytosť? To, čo dala príroda tebe, mne odoprela. Nevieť nič o tvojom hmate, o tvojom citlivom povrchu, o твоjich ústach a pednebí. Som pokrytý strapatým perím, vyzbrojený zobákom a pazúrmí, a len zriedka sa dotknem tvojej zeme. V mojej sfére ma vedú iné zmysly a pudy. Svet, pre ktorý som stvorený, mi vytvára zrak a čuch.“ Podobne sa ten človek rozprával so slonom, papagájom, veľrybou a všetci hovorili ako príslušníci *svojho sveta* a vlastníci *svojich zmyslov*.

A. A predsa za nich hovoril stále len on – človek. Viedol rozhovory v mene všetkých tvorov. Začlenil sa do prírody, pokiaľ sa len dalo a tam, kde sa ho zmyslovosť nezmocnila či už temným odporom alebo nevhodným dotykcom, stáva sa posudzovateľom sveta, sudcom jeho ušľachtilej podoby a krásy... Hľa, poletuje tu netopier! Ako sa prihovára človeku z Východu?

B. „Vyhnali ma z chóru vtákov do zástupu cicavcov“, – zasyčal – „som preto obojaká bytosť dvoch prírodných ríš a patríť do sféry temna. Som čierny ako noc a obdarený jemnou vnímavosťou noci. Sedím vo svojej temnote a odvážne i bojzливо vyražam na neisté lety. Pri lete hľadám svetlo, no súčasne sa ho bojím, a strestaný nešťastnou vernosťou ľuďom a zvieratám, straším ich a vyciavam.“

C. Obojaký tvor, ktorý patrí do dvoch prírodných ríš a navyše do hrozivej sféry noci, sa nám teda protiví pre dvojakú príčinu.

A. Ak je v prírode všetko, čo v nej len môže jestvovať, tak v nej musia byť aj nočné a denné tvory. Tento syn noci zdedil všetky dokonalosti svojej matky v zmysloch, stavbe tela, farbe a pudoch. Ponecháme ho jeho sfére, jeho prírodným živlom.

B. Armády hmyzu, ktoré akoby vystreľovali z močiara na vypožičaných krídlach, sú pre človeka z Východu tvormi *dvojakého živlu*, obávanými tvormi, bez ohľadu na ich pevnú alebo krehkú stavbu a skvejúce sa farby. Takmer všetko, čo bzučí, alebo kráča na drobných, početných nohách, vyvoláva v ľudoch obavy. Rozzúrená bzučiaca osa nás vylaká, vyháname ju preto tam, kam patrí. Štítice sa každého tichého, ležúceho, mnohonohého živočícha, pretože pochádza z bahna a nepatrí k nám.

Dokonca aj keď sa nám zdá, že nebeských vtákov, tie číre vzdušné bytosti, láka jasná vodná hladina, živel podobný vzduchu, aby na nej plávali a žili, vzbudzuje to v nás dojem dvojakosti a zdanlivého znetvorenia, ktoré z nej vyplýva: Ich nohy sa nám zdajú nešikovné a máme dojem, že po zemi kráčajú ťarbavo. Aj krásnu labuť vidíme najradšej, keď pláva a svoju vodnú podobu, vlniace sa hrdlo a lesklé čisté rúcho, ten stelesnený obraz striebristej zrkadlovej hladiny, vidí a pozoruje vo *svojom* vodnom živle. Každého nebeského vtáka vidíme preto najradšej v jeho rúchu, na *jeho* vetvách...

A. Podme teda z rozhraničujúcich a zmiešaných oblastí do slobodnej sféry vzdušnej ríše. Čo o nej hovorí človek z Východu?

B. Čo mohol dať vzduch svojmu tvorstvu, hovorí náš človek, to mu dal: svetlo a zrak, zvuk a hlas, pružnosť a rýchlosť, lesk a farby. Pohyblivá plutva ryby, u pozemského zvierata namáhaná predná noha alebo ruka, zmenila sa u vtáka na krídlo. Šupiny obyvateľa vôd tvorí u neho pestro, symetricky pomaľované perie. Duchovia zvuku a vzduchu stvorili vtáka zvnútra a duchovia svetla *zvonku*.

A. Povedané našimi slovami to teda znamená, že naše oko vidí vo vtákovi stelesnenie vlastností a dokonalostí jeho živlu, znázornenie jeho *virtuality* v podobe *svetelného, zvukového a vzdušného tvora*, s ktorým sa zhoduje jeho výzor v každom druhu.

B. Keď môj človek z Východu pozoruje žeriava, ako tiahne so svojim krídlom a bočiana, ktorý sa vracia do svojho jarného domova, keď sa rozpráva s holubom a slávikom, pávom a kolibríkom, rešpektujúc ich spôsob života, zhodný s ich podobou, charakterom a prirodzenými pudmi, nuž v tej chvíli mi ani len na um nezíde cnieť za strateným Aristotelovým dielom o stovke antických ústav. Všade vidím len prírodu v najvyššom súlade s blahom, v jej pôvodnej kráse, primeranej každej sfére.

A. Keď zostúpime opäť na zem, nevidíme ani vzdušné ani vodné, ale pozemské tvory, ktorých telesná stavba je tiež v súlade s *ich* životným prostredím.

C. Skutočne ich takých uvidíme. Pevnejšia a čoraz vápenatejšia kostra je základnou formou ich telesnej konštrukcie; je to forma, prejavujúca sa často až vyschnutosťou vyvinutých údov. Z kvapky zrodený, živí sa náš plamienok svetlom, vzduchom a rôznymi šťavami, až kým sa zdá, že vyhasol a veľký duch života ho roznieti inde. Náš úsudok o zvieratách bude teda o to jednostrannejší, o čo bližšie žijú pri nás.

A. To by sa nemalo stať. Ako obyvatelia spoločnej Zeme mali by sme sa zbližiť len s tými príbuznými živočíchmi, ktorých vnútorná a vonkajšia štruktúra sa podobá našej.

C. Práve táto podobnosť zavádza. Podmaňuje si, alebo mylí náš úsudok, ako sme to už spozorovali pri iných blízkych susedoch. Veď ktoré zvieratá sú nám najpodobnejšie? Práve tie najškaredšie – opica a leňochod. Prečo práve tie pokladáme za najškaredšie? Lebo sa nám podobajú a nezdarujú sa nám tým, čím sú, ale iba hrubou, znetvorenou podobou človeka. Nenávidíme ich a veľká smutná opica, tá seria bestia našich nových cynických filozofov, v nás vzbudzuje lútosť rovnako, ako sa bez hanby a odporu nemôžeme dívať na zažiadanú, rozvášnenúopicu. V duchu si hovoríme: „Ako veľmi sa podobá nášmu rodu.“ Nie je to preto, že u nej vidíme dispozíciu k tomu, čo robí z človeka umelého tvora – a síce pud napodobňovať? Kde inde môžeme pozorovať také opičenie sa, takú hru bez pojmu a účelu, a pritom zdanlivo účelnú, ak nie pri opičom rode? A čo už potom úbohý, lenivý dvojprstý leňochod...!

B. Odíďme teda aj z miesta, kde sa stretávajú a zrážajú dva druhy pozemských rodov! Pozrime sa na ne tak, akoby sme k nim nepatrili. Podľa človeka z Východu bola raz doba, keď na Zemi ešte nežili ľudia, pretože ju obývali samé božstvá. Aj my sa musíme pozeráť na každý druh zvierat ako tie božstvá a vidieť ho v jeho pravej podobe. Bez vnútených podriadených vzťahov sa nám každý živočíšny druh ukáže v slobodnom živote prírody na svojom mieste. Zbavíme sa všetkých nepríjemných pocitov voči celým živočíšnym druhom, ktoré v nás vyvolal strach alebo obava o našu bezpečnosť, zdravie či čistotu a ktoré by mohli pomýliť náš osud. Človek z Východu horlil aj proti záľube v jednom druhu zvierat, ako keby už nejaký druh mohol byť rovný človeku. Okrem toho vo svojich rozhovoroch sa zmieňuje veľmi rozumne o odpore, ktorý je zakorenený v našej povahe voči dlhoprstým, krátkonohým a plazivým zvieratám, žijúcim v dierach, ako aj voči skáčúcim zvieratám a poukazuje na to, že človek radšej mrhá svojou neprirodzenou láskou a priateľstvom práve pri tom, čo je najškaredšie. Podľa neho sa neskazenému ľudskému pohľadu najviac páčia

po prvé, *zvieratá s výrazným tvarom, zvieratá vysoké, slobodné, ušľachtilé*, u ktorých nás nezastrašia nijaké útočné zbrane;

po druhé, iné zvieratá s výrazom *miernej povahy* bez zákernej ľstivosti;

po tretie, spomedzi pozemských zvierat, ktoré sa musia živiť po domácky a často biedne, páčia sa nášmu zmyslovému citu najviac tie, pre ktoré je charakteristická prírodná dokonalosť, čo nám neškodí, a ktoré žijú svojím spôsobom *šťastne a v harmonickom vzťahu so sebou*. Uvoľnený, ľahký tvar týchto tvorov, ich čistý život, primeraný prírode, privádza nášho filozofa k najvyššie postavenému tvorovi, k *jeho* podobe a kráse. Od jeleňa a tátoša, od kamzíka a slona vystupuje k človeku.

A. Priatelia, videli sme, že každý živý tvor obsahuje vo svojom tvare maximum svojho významu, pričom rozumové alebo zmyslové poznanie tohto maxima nám dáva pojem o jeho kráse, čiže blaženosti v *jeho* prírodnom živle. Nebude chýbať človeku, stredobodu všetkých živých pozemských tvorov, tento *prejav jeho virtuality*?

C. Na človeku všetko niečo *znázorňuje, vyjadruje, reálne čosi znamená*. Ľudský duch, sila, ktorá v ňom žije a je mu vrodená, nie je uzavretá, ale prejavuje sa *charakteristickým a energickým* spôsobom v jeho údoch, pohyboch a mimike. Ľudské čelo nielenže ukazuje z času na čas myšlienku, ale je aj *myšlienkovou formou človeka*. Kľnutie obočia v pohybe či pokoji je výrazom jeho *mysle, oko* je rečníkom jeho pohľadu, vôle a mimiky. Celá forma tváre a tela je vyjadrením jeho *charakteru*, zrozumiteľným každému neskazenému človeku. Kto by napríklad zatažil zlomenú ruku? Kto by očakával od človeka s pokrivenou, prepadnutou hrudou hrdinské zmýšľanie, alebo prijal slizkú, odpornú ruku pokrytca? Kto by sa pokúšal objaviť vo vyhasnutom, neistom oku srdečnosť alebo v šialenom pohľade blázna poznanú pravdu? Človeka prezrádza jeho krok, to, ako prichádza, sedí, odchádza, drží ruky, otvára a zatvára ústa, jeho reč i mlčanie. To všetko o ňom prezrádza, aký je v *skutočnosti a naozaj*, bez toho, aby si pomohol klamom.

A. Nepochybujú však mnohí ľudia o pravdivosti fyziognómie?

C. Nikto nepochybuje o jej pravdivosti. Každý pozorný, vnímavý človek ju vidí tak, ako vidí strom, plod, rastlinu či zviera. Už dieťa chápe reč tváre a očí. Vie rozlíšovať s istotou a jasne. Neskazený prostý človek dospeje k najbezpečnejším a najjemnejším súdom tak, že podľa *nich* koná. Každý však pozoruje svojím spôsobom. Vtipkár si všimne predovšetkým a najradšej to, čo je smiešne, hrdý to, čím opovrhuje, silný slabé a človek so zlým vkusom hlavne to, čo je neslušné. Upríe sa práve na to a lepšie písmeňá tohto písma nechá často nepovšimnuté.

A. Naproti tomu rozumný, mravný a ušľachtilý...

C. ...s potešením vyhľadáva dobré črty prírodnej abecedy a venuje im príkladnú pozornosť, kým na tie ostatné veľmi rýchlo zabudne. „Rozprávaj sa s ušľachtilou časťou tváre“ – hovorí môj človek z Východu – „a nie s tou najbezvýznamnejšou a najhoršou“. Držal som sa tej rady a cítil som sa dobre. Sústredil som sa na lepšie a dôležitejšie črty ľudí ako na svojich pomocníkov a často som takto prinútil aj tú najhoršiu povahu, aby sa v danej chvíli pridržala svojho lepšieho ja, ktoré som v nej prebudil.

A. Obsiahne teda vnímajúca duša úplný obraz celého človeka s jeho existenciou a charakterom?

C. Áno, úplný obraz celého človeka, jeho *duchovné i telesné bytie*. To sa do nej vtlača predovšetkým, naraz a nezničiteľne. Videli sme, že každý živočíšny druh je stvorený, ba dokonca petrifikovaný pre svoj prírodný živel a vo svojom *životnom prejave* a taký sa svojou postavou, mimikou a *konaním* javí každý človek tomu, kto sa vie naňho dívať.

A. Človek by sa mal pozorovať vo svojej pravej podobe a rozpoznať, čo je na ňom slabé alebo silné, čo je forma a čo amorfnosť.

C. Nenosí človek svoju podobu a povahu seabedome so sebou? Povaha však znamená *vrub, vrytý znak*. Ak chce vedieť, vie, čo mu chýba, kde v ňom vrch prechádza do doliny a presila spôsobuje slabosť, aj ako príroda kompenzuje beztvarosť, kde sa to len dá. Že to vždy nechce vedieť a ešte menej chce o tom hovoriť, to sem nepatrí, že sa však cíti vo svojej podobe a každému sa v nej predvádza, o tom niet pochybností, pretože je to *realita*, čiže vec sama.

A. Istá kompenzácia nastáva teda aj v nešľachetnom, pomýlenom a zvrhlom človeku?

C. Vďaka prírode sa aj v tom najpomýlenejšom a najzvrátenejšom človeku dajú rozpoznať črty ľudskosti, preto sa nám potom bytosti, ktoré sa vyznačujú čistotou, silou a harmóniou, zdajú byť priam anjelmi medzi ľuďmi. K nim upierame náš zrak, s nimi sa rozprávajú naše srdcia. Cítíme sa blízko stredobodu ľudskej dokonalosti, čistoty ľudskej existencie a naplňa nás najúprimnejšia a najsrdečnejšia radosť. Táto čistá ľudská postava, ktorej všetky črty a formy sú dôležité, je *ľudská krása*.

A. V našom rozhovore sme teda dospeli k tomu, že slová *krásny* a *krása* nejestvujú nikde bez pojmu a predstavy účelu. O čo plytší je pojem veci, pri ktorom tieto slová použijeme, o to naivnejšie bude nazvaný. O čo je obsažnejší, o to presnejší je náš pojem o jej kráse. Uvažovať o súhrne vlastností objektu bez objektu, čiže uvažovať o kráse bez všetkého, čo je krásne, je sen. Pociť bez akýchkoľvek pojmov je šialenstvo a filozofia založená na takom šialenstve je najbezpojmovejšia a najbezúčelnejšia filozofia, aká si kedy nárokovala toto označenie.

I

/ V zmiešanom, beztvareom svete

poskytne nám prvá naplavenina, prvý rombulus, na ktorý sa rozlomí nejaký druh kameňa, potešenie len tým, že je tvarom, ktorý je pre nás názorný a pochopiteľný. Ešte väčšmi to platí o všetkých krištáloch. Čím je krištál pravidelnejší a vo svojej jednote mnohorakejší, tým je príjemnejší. Platí to od čadičov až po snehovú vločku a strom Dianin. Farba, lesk, tvrdosť atď., spolu s celým komplexom vlastností vecí, patria do ríše zaľúbenia len podľa svojich pojmov a účelu. To, čo nemá formu, hodnotíme len z hľadiska zámerov, že totiž naším prostredníctvom formu získa, alebo poslúži na skrášlenie našej formy.

II

/ V organickej ríši

vládnú prírodné živly, ktoré určujú a dávajú formu, čiže obmedzujú organizujúceho ducha, ktorý v danom živle pôsobí. Všetky výtvyry treba totiž chápať ako súhrn účinkov a následkov, ktoré sa v prírodnom živle prejavili podľa miesta a času. Optimálny vnútorný stav organického výtvyru je pôvodcom jeho vonkajšej krásnej podoby, čiže jeho prírodnej krásy. Keď si ho osvojíme a s našimi zmyslami je v harmonickom vzťahu, stáva sa krásnym pre nás.

I

/ V rastlinnej ríši.

Slovo rastlina poukazuje na vek rastliny. Keď kvitne, prejavujú sa všetky jej sily, je to čas jej krásy. Kvet a plod sú pre nás krásne len vtedy, keď sú v súlade s našimi zmyslami. Forma každej rastliny je krásna *sama osebe* tým, že rastlina, zjednocujúca všetky svoje časti a sily, žije a pôsobí primerane svojmu prírodnému živlu.

II

/ V ríši živých tvorov.

1. Vo *vodnej ríši*. Zrodili sa tu tvory, aké mohol aktívne a citlivo stvoriť duch vodného živlu. Ich forma vznikla z prírodného živlu a jeho ducha a sú stvorené tak, aby žili vo vodnom živle a užívali svoje bytie. *Nám sa zdajú*

pekné alebo škaredé podľa toho, či zmyslovo uchopíme ich živú formu a či nám ju nezatemnia vedľajšie idey. Všetky živé tvory, ktoré sa zrodili na hranici jednej prírodnej ríše a patria do dvoch prírodných ríš, sa nám zdajú škaredé, pretože súhrn ich prírodných síl je buď nerozvinutý alebo dvojtvarý, a preto sa javí zmätený.

2. *Vo vzdušnej ríši*, v prírodnom živle, ktorý je nám najbližší, sa zrodili tvory, čo sú už v harmonickejšom vzťahu s nami a my vnímame ich krásu takmer už len cez ich zaodiatie, hlas a záľubu v ich spôsobe života. Svetlo a vzduch stvorili krásne tvory, ktoré žijú a pôsobia sami osebe harmonicky v ríši slobody. Tam, kde sa v tejto ríši stretnú dva prírodné živly, vyskytnú sa netvory. Nočné tvory sú nám vôbec odporne.

3. *Pozemské tvory*, posledné a najpevnejšie, sú nám najbližšie. Ak majú veľmi blízko k našej stavbe tela, alebo k nám patria v dôsledku našej falošnej náklonnosti, mýlia náš úsudok. Lahké a pekne urastené zvieratá, pre nás neškodné a k tomu ešte obdarené ušľachtilými silami, takéto čisté a bystré zvieratá pokladáme za najprijemnejšie a najkrajšie.

4. Napokon, *človek* znamená pre nás mieru a vzor organickej krásy; pri ňom sú dôležité všetky jeho formy.

Prerušili sme náš rozhovor tam, kde by sme mali nadviazať nový, a to pri otázke: ako vyrastú organické tvary až do ľudskej krásy? Čoskoro sa možno opäť vrátíme k tomuto problému. Čo o tom všetkom hovorí Kritika?

B. Kritika hovorí³², že „zákonitosť bez zákona a subjektívny súlad obrazotvornosti s rozumom bez objektívneho súladu (pretože predstava sa vzťahuje na určitý pojem o predmete) budú sa môcť zlúčiť len so slobodnou zákonitosťou rozumu (nazývanou aj účelnosť bez účelu) a s osobitosťou súdu vkusu“.

C. Aby sa stali nevkusným súdom, čiže súdom bez pojmu, objektu a rozumu. Podobné vtípné protiklady ako „účelnosť bez účelu, zákon bez zákona, pocit bez pojmu atď.“ rušia každý pojem, vkus i kritiku. Z citu, súdu a umenia robia ...čo? *Opičie hry*.